

5. Кассирер Э. Техника современных политических мифов / Э. Кассирер // Вестник МГУ. – Сер. 7. Философия. – 1990. – Вып. 2. – С. 58–69. 6. Лимнатис Н. Манипулирование: сущность, проявления, пути снятия (философский социально-политический анализ) / Н. Лимнатис. – М.: Экономическая демократия, 2000. – 216 с. 7. Маркузе Г. Одномерный человек. – М.: Аст, 2003. – 526 с. 8. Ольшанский Д. В. Массовые настроения в политике. – М.: Прин-Ди,

1995. – 238 с. 9. Петренко В. В. Манипулятивный потенциал политической мови // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Філософія. Політологія. – Вып. 42–45. – К., 2002. 10. Цуладзе А. М. Политические манипуляции, или покорение толпы / А. М. Цуладзе. – М.: Алгоритм, 1999. – 268 с. 11. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием / Г. Шиллер; [пер. с англ.; науч. ред. Я. Н. Засурской]. – М.: «Мысль», 1980. – 325 с.

Інна Машкова

Культурологічна парадигма розвитку економічної університетської освіти в Україні

Статтю присвячено дослідженню понять «культура», «культурологія», «соціокультурне середовище». Автор акцентує на ролі соціокультурного середовища економічної вищої школи в культурологічній підготовці студентів.

The article is devoted to the study of the notions «Culture», «Cultural Studies» and «Social and Cultural Environment». The author emphasizes the role of social and cultural environment of higher economic schools for student's training in Cultural Studies.

Нова парадигма людського існування базується на нових знаннях та глобальних принципах мислення. Технологічна цивілізація з усіма її досягненнями в науці, техніці, освіті привела людство до глобальних криз у всіх сферах і викликала потребу в новому шляху розвитку суспільства. Однією з найгостріших є криза соціально-культурної ідентичності сучасного університету, що однаково актуальна для країн американського континенту та країн Європи, переформування й життєзабезпечення його фундаментальних цінностей і світоглядних засад. Проте, якщо розглядати кризу як каталізатор, то ставлення до ситуації стає кардинально інакшим. Так само як зміна способу життя людини зовсім не означає її смерті, так і зміна однієї фундаментальної форми культури на іншу не веде до загибелі суспільства, що трансформується, та його культури [9, с. 433]. Як сукупність суперечностей, успішне подолання яких забезпечує перспективний розвиток, криза може оцінюватись позитивно, навіть вважатись необхідним стимулом у житті спільноти. Системи цінностей самі по собі не зародяться і не відновляються – як і в усьому культурному будівництві не обійтись без свідомої творчої волі обдарованих індивідуумів.

У сучасних словниках під «культурою» мається на увазі як сукупність досягнень і творчості тієї чи іншої нації, спільноти, так і ступінь досконалості в тій чи іншій сфері людської діяльності (культура мовлення, праці, поведінки тощо). Саме внаслідок багатоплановості та багатозначності понять «культура» й «особистість» з'явилася потреба в науці, яка вивчала б проблеми культури – культурології [2, с. 15]. Епоха постмодерну, періоду становлення антропоцентристського типу культури, змінили пріоритети. В центрі уваги опинилася особистість, що вперше усвідомила себе як мікрокосм, як частину світової культури, де на основі діалогу культур вона пізнає себе у власній, збагачуючи культурний досвід людства [2, с. 5].

Кожна нова наукова парадигма* дає суспільству нові уявлення щодо раціональної думки та нераціональних форм інтелектуальної діяльності. Приймавши нову парадигму, вчені починають дивитися на світ і на окремі явища (наприклад, на культуру) не інакше, як крізь призму прийнятих у цій парадигмі знань, переконань, концепцій. Тому в культурології так багато різноманітних концепцій [3, с. 11]. Культурологія – це наука, яка формується на стику соціального і гуманітарного знання про людину й суспільство, вивчає культуру як цілісність, специфічну функцію суспільства та одну з форм людського існування. В сучасній науці

є три основних підходи до визначення феномена культури: ціннісний (аксіологічний), діяльнісний та особистісний [7]. Поняття «культурологія» (цикл культурологічних наук) можна визначити як один з інтегральних напрямів у соціально-гуманітарному науковому знанні, який перебуває в одній ланці з педагогічними, соціологічними та психологічними науками. Останнім часом філософи й педагоги все частіше звертаються до культурології як до науки, яка допомагає зрозуміти соціокультурні аспекти освіти [2, с. 15–16]. В концепції культурологічного підходу (М. О. Бердяєв, М. О. Лоський, В. В. Раєвський, П. О. Сорокін, П. О. Флоренський) особистість постає як епіцентр культури, її найвища духовна цінність.

Найважливішою тенденцією культурологічної освіти є поняття «культури особистості» як мети і фактора освіти. Тому в більшості сучасних педагогічних досліджень йдеться не про формування окремих професійних якостей майбутнього викладача, а про створення умов для повноцінного прояву і розвитку особистісних якостей людини (Є. В. Бондаревська, І. А. Зязюн, Т. В. Іванова, О. А. Крюкова, Л. П. Разбегаєва). Реформується традиційна знаннева модель освіти, яка в умовах реалізації нової парадигми розглядається як складова культурологічної підготовки майбутнього викладача, перетворюючись із мети на засіб [2, с. 6]. Культурологічний підхід в освіті дає змогу розглядати педагогічну діяльність на загальнокультурному тлі соціуму як сукупність культурних складових і аналізувати її на ціннісному, особистісно-творчому та професійно-педагогічному рівнях [2, с. 8–9].

Університетська освіта на сучасному етапі в економічних вищих навчальних закладах організовується так, що культурологічна підготовка студентів відбувається в процесі вивчення різних дисциплін. У формуванні ціннісних орієнтацій студентів різних спеціальностей велика відповідальність лежить на гуманітарних кафедрах: філософії, соціології, політології, педагогіки і психології, кафедрах славістики та іноземних мов.

Особливістю інтегративного курсу «Культурологія» у Київському національному економічному університеті ім. Вадима Гетьмана є об'єднання в ньому, згідно з вимогами Болонської декларації, курсів «Культурологія», «Етика», «Естетика». Оскільки філософи (Т. Г. Аболіна, В. І. Бакштановський, Т. М. Дерев'яко) розглядають поняття професійної культури крізь призму професійної етики, спільними зусиллями створюються Кодекси честі університетів, що особливо важливо для вищих навчальних закладів економічного напрямку. Професіоналізм – категорія етична. Етика і компетенція нероздільні. Етична кодексова культура – прикметна ознака демократичного громадянського суспільства, а дотримання

* Сукупність переконань, цінностей та технічних засобів, характерних для наукової спільноти, яка забезпечує існування наукової традиції.

норм і правил етичних кодексів є реальною практикою професійної етики, етичної відповідальності, відповідності моральним критеріям професії [1, с. 341–377].

Кафедра філософії КНЕУ спільно з іншими кафедрами щороку організовує студентську наукову конференцію з культурології, влаштовує круглий стіл з гуманітаризації освіти на сучасному етапі. Кафедра іноземних мов фінансово-економічного факультету протягом багатьох років проводить студентські наукові конференції іноземними мовами, присвячені освіті, науці й культурі. Кафедра педагогіки і психології вирішує деякі завдання культурологічного розвитку. Для цього вона створила курси підвищення кваліфікації для викладачів, які можна об'єднати під назвою «Педагогічна майстерність»; організувала семінари з методики виховної роботи для кураторів груп; викладає блок вибіркових дисциплін для студентів; готує майбутніх викладачів економіки.

Новітні технології, активні інноваційні методи навчання із застосуванням найсучасніших технічних засобів імпонують технічно грамотним студентам, які цінують суб'єктивний досвід. Тому впровадження цих технологій – не просто завдання вищої школи, а нагальна потреба для створення такого соціокультурного середовища, яке сприятиме формуванню інноваційних творчих якостей і ціннісних орієнтацій українського студентства [4, с. 216]. Проте Інтернет, медіа, комп'ютерні навчальні програми, тобто суто знанневі технології, за умов гіпертрофованого застосування, пригнічують моральну аксіологічну складову [2, с. 260].

З культурології майбутніх економістів готують на основі полісуб'єктного підходу. Особистісно-орієнтована модель освіти на засадах педагогіки партнерства спрямована на формування високогуманних відносин у вищому навчальному закладі, творчого колективу студентів і викладачів. Щоб успішно реалізувати суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками педагогічного процесу, коли викладач і студент співпрацюють, слід сприяти активності суб'єктів навчання, спрямовувати їх на високий рівень комунікативності, рефлексії, на інноваційну та інтелектуальну ініціативу. Завдяки цьому студент розвивається, а викладач підвищує свій науково-теоретичний і методичний рівень [13, с. 20–21].

Фактична (а не формальна) автономія університетів неможлива без розвинених партнерських відносин між студентами й викладачами, їхньої соціокультурної творчості. В останні десятиріччя студентство і професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів співпрацюють у науці в різноманітних формах. Беруть участь у спільних проектах, грантах, тренінгах, науково-практичних конференціях, засіданнях вчених рад, студентських академічних рад тощо.

Діяльність викладача – це особлива форма відтворення культури, під впливом якої формується і розвивається культура особистості всіх суб'єктів навчального процесу [2, с. 32]. Поняття «педагогічна культура» достатньо широко віддзеркалилося в працях В. О. Сухомлинського. Педагогічна культура – це інтегративна характеристика досконалого педагогічного процесу в єдності його аксіологічної, акмеологічної, гуманістичної спрямованості [2, с. 32]. Чим вища професійна і педагогічна культура викладача, тим вищий рівень культурологічного розвитку студента. Виховний вплив викладача інтегрований у процес навчання: викладач покликаний розвивати моральну рефлексію студента, орієнтувати його на відповідальну поведінку в майбутній професії та житті в суспільстві, тому стан освіти, її розвиток і перспективи, в першу чергу, залежать від аксіосфери

педагога [10, с. 29]. На думку Ю. Пелеха, розвиток нового наукового напрямку «аксіопедагогіки» дасть змогу об'єднати ідеї провідних філософів, педагогів і психологів та вчених інших галузей знань, які є основою аксіологічного та психолого-педагогічного пізнання, у досягненні глобальної мети – створенні педагогіки майбутнього – аксіопедагогіки [6, с. 114]. Українознавча аксіологічна модель педагогічної думки лише формується. Українознавча концептосфера педагогічної аксіології спрямована на те, щоб виробити якісно нову модель освіти, що поєднує зовнішньоцивілізаційні та внутрішньоукраїнські виклики і привертає увагу спеціалістів багатьох галузей знань [11, с. 61–62]. Педагогічна аксіологія, вивчаючи особливості ціннісних орієнтацій, підкреслює їхній феномен, який полягає в тому, що саме цінності надають стійкості особистості педагога і вихованця, визначають принципи їхньої поведінки, спрямовують інтереси та потреби особистості, регулюють мотиваційну сферу в системі освіти [10, с. 29]. Освіта як галузь соціокультурної діяльності відкриває великі можливості для осягнення світової культури і формування в особистості культурологічної основи [12, с. 146]. Цей процес обумовлюють культурологічна діяльність та система соціокультурних чинників.

Характер соціально-педагогічних технологій особливо яскраво виявляється в педагогізації соціокультурного середовища, залученні студентів до соціокультурної творчості. Це можливо за умови соціальної спрямованості саморозвитку особистості та розвитку соціальної активності; позитивного ставлення студентів до соціокультурного середовища, до різних суспільних інститутів і груп; реального залучення молоді до перетворення стилю життя і соціального оточення; можливості реалізувати власні ініціативи, ідеї, рішення та відповідальності за них; оволодіння технологією проектування власної діяльності й вільної самореалізації. Цінності, пов'язані з соціокультурним контекстом, – це фундамент культури, а вона – це предметне поле формування цінностей [8, с. 401].

Соціокультурна творчість – це створення нових загальних зразків дій; принципів, за якими об'єднуються цілі й способи їхнього досягнення; цінностей, вірувань, а також символічних засобів (знаків), які забезпечують спілкування в суспільстві [3, с. 116]. Через систему соціокультурно спрямованих форм і видів діяльності можна забезпечити рівні можливості для різних груп молоді. У ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», який 2010 р. приєднався до Великої хартії університетів, понад десять років діє історико-патріотичний студентський клуб «Скіфи». Він є добрим прикладом плідної громадсько-культурної співпраці між викладачами, аспірантами і студентами. Центр культури і мистецтв університету під керівництвом ученого-педагога, митця Д. Р. Бабич створив для студентів гуртки, колективи та студії, які охоплюють усі напрями мистецтва, постійно проводять молодіжні фестивалі, концерти, виставки та інші культурні заходи. Участь у них беруть не тільки представники університету, а його випускники, діячі мистецтв, науковці, політики, економісти.

М. К. Мамардашвілі вважає, що гарантією культури є сама людина, здатна культурно розбудувати життя [5]. Ознакою, яка свідчить про зміни в особистості студента, що відбулися завдяки виховному впливу навчального колективу, можна вважати позитивні зміни в діяльності, за якими стоїть зміна її мотивації. Ця зміна пов'язана з виникненням нових ціннісних орієнтирів. Ще одна ознака – нове ставлення до загальнолюдських, національних і професійних цінностей,

що виявляються в різних формах. Важливу роль у цьому відіграє інститут кураторства, який сприяє активізації студентів, зростанню їхньої відповідальності за власну освіту культурологічну підготовленість.

Культурологічна підготовленість педагога – це міра та спосіб присвоєння цінностей культури та вміння передати їх підопічним. Ця діяльність педагога, предметно проявляючись у цінностях культури, виступає соціокультурною спадкоємністю людства, його самоусвідомлення, засобом і чинником формування певного типу людської особистості. Культурологічна підготовленість студента – це система особистісних якостей, які закономірно проявляються на етапах професійного розвитку. Культурологічний зміст виховання сучасного студентства характеризується тим, що воно засвоює загальнолюдські цінності, діяльність – культуротворчістю, а поведінку – незалежністю та саморегуляцією [2, с. 261].

Студентство відіграє визначну роль у становленні нової моделі університету, його нового соціокультурного середовища. Важливими рисами «покоління пехт» є падіння довіри до авторитетів і традиційних джерел знань, висока технологічність, висока самооцінка та дружні партнерські стосунки з батьками. Тому все це потребує розвитку педагогіки співпраці й партнерства в українській вищій освіті, а також сприяє цьому розвитку. Отже, в основі культурологічної парадигми економічної університетської освіти в Україні лежить нова парадигма стосунків між суб'єктами навчання. Учасників педагогічної взаємодії об'єднує зацікавленість у спільному навчальному об'єкті, що має предметно-практичну, пізнавальну і ціннісну значущість. Соціокультурний розвиток особистості майбутнього фахівця з економіки

та економічної науки є і метою і результатом культурологічної підготовки.

1. Етика в освіті та культурі України. Круглий стіл [В. Малахов, Т. Дерев'янка та ін.]. – К.: Дух і літера, 2004. – № 13–14. – С. 341–377. 2. *Іванова Т. В.* Культурологіческая подготовка будущего учителя / Т. В. Иванова. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с. 3. Культурология. Интегральный курс: учеб. пособие. / И. Е. Волошко, Б. Г. Мачульский, А. А. Машталер и др. – К.: КНУ, 2009. – 383 с. 4. *Лактіонова Г.* Концепт покоління / Г. М. Лактіонова // Концептосфера педагогічної освіти: Матеріали філософсько-методологічного семінару «Аксіологічна концептосфера педагогічної освіти» [авт. ідеї і упор. Т. П. Усатенко]. – К. – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. – 299 с. 5. *Мамардашвили М. К.* Наука и культура / М. К. Мамардашвили // Методологические проблемы историко-научных исследований. – М., 1982. – С. 38–57. 6. *Молчанова А. О.* Аксіологічний підхід у діяльності педагогів професійно-технічних навчальних закладів / А. О. Молчанова // Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога [мон. / за заг. ред. Л. О. Хомич]. – К.; Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. – 143 с. 7. *Сильвестров В. В.* Философское обоснование теории и истории культуры / В. В. Сильвестров. – М.: Изд-во все. заочн. политех. ин-та, 1990. – 239 с. 8. *Скотний В. Г.* Філософія символічного світу. Цінності / В. Г. Скотний // Філософія: Історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 575 с. 9. *Сорокин П. А.* Человек. Цивилизация. Общество. / П. А. Сорокин; [пер. с англ. / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов.]. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с. 10. *Султанова Л. Ю.* Теоретичні засади педагогічної аксіології в системі підготовки майбутнього педагога / Л. Ю. Султанова // Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: [кол. мон. / за заг. ред. Л. О. Хомич]. – К.; Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. – 143 с. 11. *Усатенко Т. П.* Українознавча ціннісно-смилова концептосфера – важливий чинник у підготовці майбутнього педагога / Т. П. Усатенко // Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: [кол. мон. / за заг. ред. Л. О. Хомич]. – К.; Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. – 143 с. 12. *Хейстер И. М.* К вопросу о моделировании объема знаний выпускников вуза / И. М. Хейстер // Научная организация труда в вузе. – М., 1989. 13. *Хомич Л. О.* Аксіологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя / Л. О. Хомич // Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: [кол. мон. / за заг. ред. Л. О. Хомич]. – К. – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. – 143 с.

Лілія Ожоган

Філософія Ж.-М. Гюйо у просторі творчих експериментів Володимира Винниченка-прозаїка

У статті окреслено основні філософсько-світоглядні засади творчості Володимира Винниченка, з'ясовано своєрідність художнього переосмислення українським митцем філософських ідей відомого французького мислителя другої половини XIX ст. Ж.-М. Гюйо.

In the article the major philosophical and ideological principles of Volodymyr Vynnychenko's creative work as well as his artistic rethinking and transformation of the philosophical ideas of J.-M. Guyot, a prominent French thinker of the second half of the 19th century are outlined.

Прикметною ознакою української літератури порубіжжя XIX–XX ст. є оприявлення в ній типу письменника-мислителя (Homo philosophicus), репрезентованого іменами таких яскравих талановитих митців молодшої генерації, як Леся Українка, Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник, Михайло Яцків, Гнат Хоткевич та ін. З-поміж них особливе місце належить Володимирові Винниченку, творча й політична діяльність якого майже від самого початку означена пошуками нової моралі, нової філософії, які змогли б в умовах тотальної дисгармонії (назву «Дисгармонія» мала його перша драматична п'єса) згармонізувати людину, суспільство, націю. Ці спрямування цілком відповідали потребам «епохи розпаду» (Ф. Ніцше) з її кризами цивілізаційних, культурних цінностей та ідеалів і тогочасним настроям у суспільстві. Як стверджував на початку XX ст. М. Сріблянський, «...життя знову ж таки викликає і потребує іншого, oprich задоволення матеріального, воно висуває потреби духовної своєї істоти, і тому кличе на кон мораль, естетику, філософію» [10, с. 24]. Наголошуючи також, що «в цьому напрямку письменство наше почало розвивати досить значну енергію за останні роки...», відомий критик «Української хати» передусім мав на увазі В. Винниченка,

котрий своєю творчістю активно долучився до морально-філософського дискурсу модерної доби довкола питань людини, її буттєвої закоріненості і перспектив. Для професійного революціонера, соціал-демократа, що сприймав дійсність як експериментальний майданчик перевірки тих чи тих теорій (напрочуд промовистим є його зізнання одній близькій знайомій – Люсі Гольдмерштейн: «...маю перевірити в реальному житті деякі чисто абстрактні, філософські, так сказати, свої виводи. Для цього треба побувати у різних сферах, колах, пожити з багатьма людьми і до всіх придивлятися з напруженою увагою» [9, № 140, с. 90]), література постане своєрідною лабораторією, де він здійснюватиме «експериментальну перевірку» різних ідей (почасти зовсім протилежних), випробуючи їх на міцність. У перші десятиліття XX ст. з'являється ціла низка романів Винниченка («По-свій», «Божки», «Чесність з собою», «Заповіт батьків», «Рівновага», «Хочу!», «Записки кирпатого Мефистофеля»), в яких письменник театральню розігрує багатоголосу драму філософських смислів, що давало змогу різними очима і з різних закутків сприйняти їх і визначити їхню вартість. І чи не найвиразніше відлунуватимуть у тій драмі ідеї, мотиви відомого французького любомудра другої половини